

Zdeněk Bonaventura Bouše OFM

Přednáška Jana Rückla z cyklu Historie nejen literární, Plzeň, 2. červen 2017

Úvod

Život plzeňského rodáka a jednoho z nejosobitějších českých katolických teologů druhé poloviny 20. století je vymezen daty 16. květen 1918 a 16. duben 2002, kdy Bouše zemřel v Praze. V následujícím textu půjde pochopitelně pouze o určité náznaky, které snad zájemce přivedou k bližšímu osobnímu studiu jeho díla.

Na úvod dovolte osobní vzpomínku. Bylo mi totiž dopřáno se s Bonaventurou Boušem setkávat, byť jen v několika posledních měsících jeho života, které trávil u svých přátel Evy Brodské a Václava Ciglera v pražských Střešovicích. Na Katolické teologické fakultě UK jsme tehdy coby studenti zažívali období, kdy fakultě hrozil zánik. Vrcholila léta trvající krize, do níž fakultu brzy po Listopadu 89 přivedli ti, kdo se patrně domnívali, že jsou posledními pravověrnými katolíky na celém světě a že toto domnělé pravověří nejlépe ochrání, když fakultu ohradí nejen vůči vnějšímu světu, ale i vůči ostatním fakultám UK, jakož i jiným – především západním – teologickým pracovištím. Naše fakulta čelila dlouhotrvající oprávněné kritice pro nízkou kvalitu výuky. A v této neutěšené atmosféře jsme se s několika kolegy nejprve prostřednictvím textů a později také osobně mohli seznámit s Bonaventurou Boušem, který sám směl na naší fakultě učit jen krátce v období po r. 1968. Bylo to setkání nesmírně inspirativní a osvěžující. Když jsme se jednou loučili, důrazně nás nabádal, abychom o něm nikde nemluvili, protože by nám to mohlo přinést problémy. Co tím myslel? Uvnitř katolické církve byl totiž některými považován za nebezpečného „liberála“ či „progresistu“.

Kým byl...?

Bouše ale neinspiroval jen nás, frustrované studenty teologie, ale především řadu významných osobností, které budou zmíněny níže. Za všechny nechme promluvit prof. Lenku Karfíkovou: „Čím byl Zdeněk Bonaventura Bouše pro pražské katolictví přelomu šedesátých a sedmdesátých let, může patrně říci jen ten, kdo tuto dobu velkých nadějí a velkých zklamání pro český národ i pro katolickou církev spolu prožil a mohl spolu reflektovat. Také pro nás, kdo přicházíme později, je ovšem velmi důležité pokusit se tuto dobu rekonstruovat a pochopit, chceme-li vůbec nějak porozumět svým vlastním, třeba i neuvědoměným a neznámým kořenům.“¹

Na otázku, kým Bouše byl, odpověděl nad jeho rakví jeden z jeho žáků, biskup Václav Malý takto: „Byl to prorok. Dokud žil, věděli jsme, že proroci v církvi nevymírají. Poděkujme za jeho život, hluboké porozumění tajemství liturgie, za to, že bral ekumenu vážně. Byl to člověk, který si neulehčoval svědomí, neulehčujme si ho ani my...“² Pojmu prorok je zde nutno rozumět v biblickém smyslu. V bibli prorok není ten, kdo předpovídá či dokonce věští budoucnost, ale ten, kdo dokáže pravdivě pojmenovat současné děje. Každý opravdový prorok je ledaskomu nepohodlný, ledaskoho popudí. Takový byl i Bouše. Svým způsobem to vystihl i jeho řádový spolubratr a vrstevník Benedikt Holota OFM: „Svémi teologickými úvahami rozčeřil hladinu církevního života v našich zemích především svým důsledným domýšlením věcí. Domýšlel všechno až tak, že byl mnohými považován za rebela. Byl radikálem v pravém slova smyslu. Ne že by jen povrchně bouřil. Šel ke kořenům. Přes svoji velikou lásku k tradici neváhal ji opouštět, aby zachoval pravdu. (...) Byl tak strašně pravdivý – především k sobě – že to hraničilo s krutostí. V jeho řeči bylo něco z britkosti prorockého

¹ KARFÍKOVÁ, Lenka. Kniha hořké lásky. *Teologický sborník* 3, 1997, s. 95.

² Poznámky z posledního rozloučení s B. Bouše, archiv autora.

slova. Dovedl být ostrým kritikem, ale i nesmírně laskavým člověkem. (...) S velikou účastí prožíval trápení a úzkosti dnešní doby v událostech po celém světě. Ničilo ho to. Bylo ale zbytečné říkat mu: „Tak ty zprávy neposlouchej!“ (...) Bystrost jeho úsudku a svěžest jeho paměti byly obdivuhodné. Snad pramenily z toho, že se dokázal hluboce a jednobodově usebrat. (...) V době, kdy byl ostře kritizován za své názory kristologické a ekleziologické, se vyjádřil: „I kdyby mě církev za mé názory postihla tím pro mne nejhroznějším způsobem, že bych nesměl ani soukromě vysluhovat Večeři Páně – nikdy bych církev neopustil.“ Miloval církev.³

Mluvíme-li o Boušem jako o prorokovi, je třeba po mém soudu vyzdvihnout ještě jeden moment týkající se vztahu křesťanů a tzv. nevěřících. Jde o určité napětí, jehož podstatu Bouše svými texty i postoji rozkrýval a Ivan Medek vyjádřil takto: „My všichni, kteří jsme měli to štěstí a mohli Bonaventuru Bouše považovat za svého přítele, bychom se mohli shodnout na jedné věci – už nikdy nebudeme sebevědomými křesťany. Už vždycky budeme vědět víc o svých slabostech než o tom, co nás dělí od těch, kteří křesťany nejsou a kteří se na nás dívají s takovým pocitem, jako kdybychom si my mysleli, že jsme lepší. Samozřejmě, že nejsme lepší, a Bonaventura byl nejpřesnější kritik jakéhokoliv takového sebevědomí, které by nás mohlo vzdálit smyslu křesťanství a vzdálit toho, proč vůbec křesťany jsme. (...) Nikdy už si nebudu myslet, že se mnou, stejně tak jako s církví anebo s křesťany je všecko v pořádku.“⁴ Toto je, domnívám se, bohužel i dnes častá příčina určité distance mezi tzv. věřícími a tzv. nevěřícími: „nevěřící“ se domnívají, že „věřící“ si myslí, že jsou lepší. Je to postoj, vyjádřený slovy: „Do kostela přeci chodí ti svatí, bezchybní, vzorní – tam já nepatřím...“

Plzeňské kořeny

Oba rodiče pocházeli z Kasejovic. Otec František Bouše (1889-1970) byl vojenský šikovatel a později úředník ve Škodových závodech. Matka Julie, roz. Štěpánková (1887-1976), přinesla do manželství věno, díky němuž si mohli koupit v Plzni domek. Zdeněk Bouše byl pokřtěn v dominikánském kostele Panny Marie Růžencové. V r. 1937 s výborným prospěchem maturoval na 2. reálném (později Masarykově) gymnáziu. Coby gymnazista se angažoval ve spolku na záchranu kostelíku „U Ježíška“⁵ (poblíž dnešního Mikulášského náměstí) a později byl spolu se svým otcem zapojen do snah o záchranu areálu Mariánská Týnice. Už zde lze vysledovat jeho zájem a cit pro umění, který později zúročil i profesně.

Studium teologie a diecézní kněžství

Hned po maturitě Bouše nastoupil do pražského kněžského semináře a na teologickou fakultu. Zde se setkal s významným plzeňským rodákem Josefem Beranem, později arcibiskupem pražským a kardinálem, který až do svého zatčení v červnu 1942 zastával funkci rektora kněžského semináře. Bouše byl vynikajícím studentem, známým ovšem svou až úsměvnou nepraktičností. Pro další pochopení jeho osobnosti je třeba na tomto místě vyzdvihnout a podtrhnout jeho upřímnou zbožnost. Svědčí o ní spolužák Antonín Bradna: „Do semináře si přinášel neobyčejnou lásku k Ježíši Kristu a jeho církvi, ale současně i vědomí, že česká společnost je od obou značně vzdálena a že je třeba nalézt prostředky a způsoby, jak vrátit národ křesťanství.“⁶ Na kněze byl Bouše vysvěcen v pražské katedrále v březnu 1942 a

³ HOLOTA, Benedikt. Řeč pro bratra Bonaventuru. *Poutník* 6, 2002, s. 8-9.

⁴ Zvukový záznam Vzpomínkového večera na Kristova kněze Z. B. Bouše OFM ze dne 28. 4. 2003, archiv autora.

⁵ LÁBEK, Ladislav. Čtení o kostelíku „U Ježíška“ v Plzni. 1936; předmluva: Zdeněk Bouše

⁶ BRADNA, Antonín. Zemřel Bonaventura Bouše OFM. *Katolický týdeník* 17, 2002, s. 7.

v následujících letech působil jako kaplan postupně v několika farnostech, posléze jako administrátor ve Veltrusech a v Libušíně.

Františkánem

Už od r. 1944 lze ale sledovat jeho snahy o vyvázání z pražské arcidiecéze a o vstup do Řádu menších bratří, tedy k františkánům. Tehdy píše jejich představenému, že k vstupu do řádu ho „nutí láska k apoštolské chudobě a poslušnosti a touha po dokonalosti...“⁷ V r. 1946 byl přijat do řádu a 12. 4. 1950 složil v pražském konventu u Panny Marie Sněžné věčné sliby. Coby plnohodnotný člen řádu strávil v klášteře jediný den, protože v noci z 13. na 14. 4. 1950 byly všechny mužské kláštery v zemi v rámci tzv. Akce K přepadeny, zabráný a řeholníci odvezeni do internace.

Pokud jde o motivaci ke vstupu do řádu, zdá se na základě dochované korespondence, že to byla právě výše zmíněná touha po dokonalosti – postoj typický pro určité pojetí křesťanství. Tato dokonalost se zřejmě Boušemu zdála nedosažitelná uprostřed světa, byť v roli kněze. Dle svědectví řádových spolubratří byli mladší novicové fascinováni jeho přísnou observancí. Nicméně s odstupem mnoha desetiletí hodnotil Bouše své rozhodnutí poněkud sebekriticky: „Pohnutky [pro vstup do řádu] byly složité a dnes už nedůležité. (...) Uznávám, že mé představy o františkánském životě byly poněkud naivní a romantické...“⁸ Tento kontrast naznačuje radikální změnu osobních postojů a pojetí křesťanské víry, o které bude řeč níže.

Internace

Šest let následujících po Akci K prožil Bouše v internaci. Tento osud postihl řeholníky všech řádů v republice. Bouše prošel postupně několika internačními kláštery, nejdelší čas strávil v Želivi, kde byli soustředěni především představení řádů a dokonce někteří biskupové a dále zvláště nebezpeční „řadoví“ bratři, což byl i jeho případ. V internaci pracoval převážně jako lesní dělník. Jeho postoje z této doby ilustruje hodnocení z pera vedení internačního kláštera v Oseku z r. 1952: „Je fanaticky oddán církvi a řádu, kde je schopen jakéhokoli činu pro církev a řád. Jmenovaný je úplným buřičem ve středisku, to jeho otevřené kritisování a všeho zlehčování narušuje práci vedení.“

„Nejplnější období“

Po propuštění z internace nepřipadal v úvahu návrat do kláštera, protože řeholní domy zůstaly zavřené. Bouše nedostal ani tzv. státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti, takže nemohl působit ve veřejné pastoraci jako kněz. Prakticky až do odchodu do důchodu byl nucen žít se civilním zaměstnáním. Nejprve jen v přehledu: V letech 1956–1966 pracoval u pražského dopravního podniku jako průvodčí, řidič tramvaje a jako skladník, v letech 1966–1968 působil Národní galerii, v letech 1968–1972 v Ústavu teorie a dějin umění Akademie věd a v letech 1972–1977 opět v Národní galerii, odkud byl nakonec vyhozen poté, co podepsal Chartu 77. Přestože v NG a AV pracoval na odborných pozicích, těžiště jeho činnosti bylo jinde: V letech 1967–1976 se věnoval překladům nových liturgických knih, v letech 1968–1970 byl redaktorem teologického časopisu *Via*, v letech 1968–1970 vyučoval liturgiku na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Litoměřicích, v letech 1970–1971 byl členem Teologické komise při tehdejší biskupské konferenci. V době politického uvolnění obdržel také státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti na úrovni tzv. výpomocného duchovního, a

⁷ Archiv kláštera u Panny Marie Sněžné v Praze, fond Otcové, k. Bonventura Bouše: dopis Zdeňka V. Bouše Klementu Minaříkovi OFM (14.8.1944).

⁸ Archiv kláštera u Panny Marie Sněžné v Praze, fond Otcové, k. Bonventura Bouše: dopis Bonaventury Bouše Františku Maráškovu OFM (14.1.1990).

tak od května 1969 do března 1972 vypomáhal jako kněz u Panny Marie Sněžné a od dubna 1972 do prosince 1973 v pražských Záběhlicích.

„Obrácení“

Než se podrobněji zastavíme u některých právě vyjmenovaných oblastí Boušeho působení, je třeba si povšimnout osobního přerodu či proměny, kterou prodělal zhruba v polovině šedesátých let, jistě ne bez souvislosti s právě probíhajícím II. vatikánským koncilem. Vnější pozorovatelé mluví o tom, že se z přísného mnicha stal otevřený a velmi přátelský člověk. Co se však skrývalo za touto vnější změnou?

Bouše sám to s odstupem několika let v r. 1971 vyjádřil následovně: „Až do začátku šedesátých let jsem lpěl na strukturách a naukových formulacích, které se vyhranily po Tridentinu a zvl. po 1. Vatikánu. Jestliže jsem se těchto zdánlivých jistot postupně vzdával, byl jsem k tomu přinucován svou životní situací, ne ovlivněn nějakou osobností. Začal jsem tápat po nové cestě od chvíle, kdy jsem začal poznávat, že se nesmím, a ani nemohu zajišťovat nějakou ideologii, že se nemohu zbavovat osobní odpovědnosti tím, že prostě poslouchám (...) Nebylo maličností popřít takřka celý svůj minulý život a znovu s rizikem začít.“⁹

Kdybychom chtěli tuto změnu postojů či pojetí křesťanské víry stručně interpretovat, mohli bychom proti sobě postavit dvě slova: nauka a cesta. Křesťanství lze uchopit jako dokonalou nauku, již jsem zajištěn, což je pozice, kterou Bouše žil před svým přerodem, nebo jako otevřenou cestu za Ježíšem, a to je nová pozice, k níž se bolestně propracoval.

Ještě jeden citát z r. 1969 nám pomůže pochopit, v čem jeho obrácení spočívalo, byť se jedná o text, který s ním formálně nesouvisí: „Křesťanství se zásadně a podstatně liší od Starého zákona tím, že je přijetím smýšlení Kristova. Smýšlení Kristovo je vydanost vůli Otcově a spásu světa do krajnosti. Tímto smýšlením je křesťan osvobozen od zákona, neboť zákon je mez stanovená spravedlností, nikoliv láskou, která je zdrojem Kristovy oddanosti a vydanosti. Pokud je křesťan zaměřen životně jen na povinnosti, plynoucí ze zákona, nezačal ještě křesťansky žít, zůstává v ovzduší a poutech Zákona starého, je vydán napospas zákonictví a nebezpečí farizeismu, které je sebeuspokojení nad tím, že jsem učinil všechno, co jsem učinit měl. Stará traktace a výklad povinností křesťana neměla nic nebo málo společného s touto svobodou lásky, k níž nás osvobodil Kristus a která zákon neruší, ale nechává daleko za sebou. Navíc nerespektovala vůbec mnohotvárnost vztahů (...), její idealismus nepočítal s celým člověkem (...), omezovala se na vztahy negativní, které nemají nic společného s pozitivním povoláním křesťana k tomu, aby skrze něho zůstával Kristus přítomný ve světě...“¹⁰

Křesťanství může být pojato jen jako plnění (být upřímné) souboru příkazů a zákazů, čímž má být dosaženo zajištění vlastní spásy. Pro toto pojetí je typický právní přístup a vyjadřování, např. právě v oblasti liturgie, která byla Boušeho oborem: nedělní bohoslužba jako povinnost či kritérium platnosti aplikované na svátostné úkony. Právě toto jsou pozice, které Bouše opustil.

Kunsthistorik

Jak už bylo zmíněno výše, působil Bouše v letech 1966–1977 na poli historie umění, a to v hlavním pracovním poměru na plný úvazek. V Národní galerii byl správcem depozitáře sbírky starého umění a v Ústavu teorie a dějin umění ČSAV správcem fototéky. Došlo i na publikační činnost, byť nijak rozsáhlou. Asi nejvýznamnějším počinem byla stat' „Sakrální

⁹ BOUŠE, Zdeněk Bonaventura. *Epilegomena*, Praha: OIKOYMENH, 2000, s. 16.

¹⁰ Spisovna KTF UK, fond Personalía, sl. Bouše Zdeněk: test státní zkoušky z praktické morálky (12.11.1969)

prostory na Karlštejně“, kterou v r. 1971 publikovali spolu s Josefem Myslivcem.¹¹ Na řadě publikací spolupracoval anonymně a „mohl by být podepsán jako spoluautor četných jiných prací.“¹²

Není zde prostor zabývat se touto jeho činností podrobně, proto jen stručně shrňme slovy Hany Hlaváčkové: „Uměleckohistorická obec těžila z jeho ohromných znalostí křesťanské ikonografie i z laskavosti, s níž je nám, postrádajícím soustavnější křesťanské vzdělání, štědře předával.“¹³

Překladatel liturgických knih

Další významnou kapitolu Boušeho života otevřela liturgická reforma II. vatikánského koncilu, která přinesla možnost slavit západní římskou liturgii v národních jazycích. Vyvstala tedy potřeba přeložit nové liturgické knihy, vydané v latině Svatým stolcem. V letech 1967 až 1976 se Bouše na této práci aktivně podílel, což ovšem vzhledem k politickým okolnostem znamenalo de facto dobrovolnickou práci ve volném čase. Spolu s knězem Miloslavem Mášou a paleoslovenistikem Václavem Konzalem tvořili tzv. pražskou překladatelskou skupinu, která přeložila většinu textů Misálu a podstatnou část Rituálu, tzn. např. Svatební či Pohřební obřady. Nutno poznamenat, že na překladech Lekcionáře, tzn. biblických úryvků přednášených v liturgii, tato skupina nepracovala.

Členové pražské překladatelské skupiny nebyli jediní, kdo se na překladech podílel. Vzniklo zde určité napětí mezi zastánci dvojího pojetí překladu – doslovného a volného. Bouše se svými spolupracovníky zastávali překlad volný, interpretativní, který ostatně oficiální instrukce příslušných vatikánských úřadů umožňovaly.¹⁴ Sám Bouše formuloval základní zásadu své překladatelské práce takto: „Modlitební text, který použije předsedající ve shromáždění, musí být formulován tak, aby byl beze zbytku přijatelný nejen duchovnímu, ale i věřícím. Nesmějí v něm být místa (...), která bezprostředně při poslechu nedávají správný smysl.“¹⁵

Liturgik

Liturgika byla Boušeho vlastní teologickou specializací, které se věnoval a kterou též, i když jen pouhé čtyři semestry, vyučoval na teologické fakultě, vykázané tehdy ze svazku Univerzity Karlovy do Litoměřic. Ve svém pojetí liturgie, jako učitel i jako předsedající kněz, domýšlel reformu II. Vatikána do důsledků. Předkoncilní, tzv. tridentská mše akcentovala charakter oběti, ale pozapomněla či snad potlačila charakter společného stolování a slavení. Vzdálila se tak svým židovským kořenům. V chápání tridentské mše došlo k „zpredmětňení“ – důraz byl položen na „to svaté“, tedy Tělo Kristovo, jež při mši získáváme. Reforma koncilu chtěla opět položit důraz i na rozměr společného slavení, a to v návaznosti na obnovené sebezpochopení církve – měla být nově vyzdvížena aktivní role a spoluzodpovědnost laiků. Nicméně s odstupem doby Bouše konstatoval, že „alespoň u nás liturgická reforma selhala a nespĺnila naděje, které jsme do ní zpočátku vkládali.“¹⁶ Měl za to, že „nová mše působí v našich kostelích opravdu přecasto trapně. Neboť ani celebrant, ani ti, kdo mši

¹¹ BOUŠE, Zdeněk. MYSLIVEC, Josef. Sakrální prostory na Karlštejně. Příspěvek k problematice jejich programu. *Umění* 3, 1971, s. 280-295.

¹² HLAVÁČKOVÁ, Hana. Zemřel Fr. Bonaventura Zdeněk Bouše, OFM. *Bulletin Uměleckohistorické společnosti v českých zemích* 1, 2002, s. 12-13.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Srov. KOPEČEK, Pavel. *Liturgické hnutí v Českých zemích a pokoncilní reforma*, Brno: CDK, 2016, s. 293-294.

¹⁵ BOUŠE, Zdeněk Bonaventura. *Epilegomena*, Praha: OIKOYMENH, 2000, s. 55.

¹⁶ BOUŠE, Zdeněk Bonaventura. *Epilegomena*, Praha: OIKOYMENH, 2000, s. 57.

„poslouchají“ nezměnili se změnou ritu a řeči své staré předkoncilní smýšlení. Svátosti nadále považují skoro za magické úkony, které sotericky působí samy sebou, bez aktivní angažovanosti.“¹⁷

Základním kritériem podle něj má být živá pravdivost, která brání vykonat rituál bezmyšlenkovitě podle předpisů, ale naopak vyžaduje, aby liturgie byla pravdivým projevem konkrétní shromážděné křesťanské obce. „Církev diaspory už nechápe večeři Páně jako posvátné divadlo středověké mše, ale znovu jen jako prosté lámání chleba, jako svou rodinnou večeři. Potřebuje, aby byla částí jejího života, a ne obřadem, třeba vznešeným a esteticky působivým...“¹⁸

Kazatel

„Byl kazatelem par excellence. Ale měl tak málo příležitosti tento svůj dar uplatnit.“¹⁹ Kázání (homilie) má být podle požadavků II. vatikánského koncilu výkladem biblických textů, které v liturgii zazněly. O to se Bouše vždy poctivě snažil. Podle svědectví pamětníků si nedělní kázání připravoval vždy celý týden, a to i když v 90. letech sloužil na periferii Ústí nad Labem, kde hovořil k několika starým lidem a romským dětem. Měl neobyčejně vřelý vztah k Bibli, kterou chápal takto: „Bible je svědectvím o božím slově, a to i tehdy, a právě tehdy, když se mýlí, když se mate a když si odporuje. Neboť takto je svědectvím autentickým o zápase svědků o boží slovo a o zápase samého lidsky nevyjádřitelného božího slova o člověka, jehož oslovuje.“²⁰

Několik jeho kázání bylo zaznamenáno a jsou publikována. Zde uveďme pro ilustraci krátkou ukázkou, která se dotýká závažného a dnes velmi aktuálního problému sekularizace: „Moji milí, když apoštol Pavel varuje před tímto světem, to nevaruje před světem, jak víte, který by byl nenáboženský nebo protináboženský, který by byl atheistický! Proti pravému opaku varuje! Svět, který obklopoval křesťanské obce, první, ty Pavlovy obce, ten byl až příliš náboženský, ten nebyl vůbec atheistický! Tomuto světu křesťanství a křesťanské obce se jevily jako *atheistické!* A právem! To nejhroznější a nejpodstatnější obvinění hellenistického světa proti křesťanům bylo, že jsou to atheisté!, že jsou to lidé, kteří popírají náboženství. A tento svět, před kterým varuje Pavel: „Nepřizpůsobujte se tomuto světu!“ (Řím 12,2) obviňoval tyto lidi, kteří vyznávali Pána Ježíše Krista, tenkrát z toho ateismu *právem!*“²¹

Záběhlíci

Boušeho veřejná kněžská služba v pražských Záběhlících se stala pojmem. Formálně zde byl v pozici výpomocného duchovního. Jedná se o pouhý filiální kostel, který dodnes spadá pod hostivařskou farnost. Působil zde od dubna 1972, kdy byl odsunut z centra Prahy (z kostela Panny Marie Sněžné), do konce roku 1973, kdy mu byl odebrán státní souhlas. Vytvořila se zde okolo něj živá, ekumenicky otevřená křesťanská obec, která se snažila naplňovat reformu II. Vatikána. Z osobností, které do ní patřily, jmenujme namátkou: Ivan Medek, Stanislav Kolíbal, Dana Němcová, Jiří Němec, Tomáš Halík, Ivan Martin Jirous a další. Jaroslav Vrbenský, jeden z členů záběhlícké obce, ji stručně charakterizoval takto: „Záběhlícký kostel neumožňuje svým prostorem žádné velké shromáždění. Přesto netrvalo dlouho a našli se lidé, kterým v době narůstající normalizace vadila otevřenost, tolerance a ekumenická vstřícnost těch, kteří sem přicházeli.“²²

¹⁷ BOUŠE, Zdeněk Bonaventura. *Epilegomena*, Praha: OIKOYMENH, 2000, s. 59.

¹⁸ BOUŠE, Zdeněk Bonaventura. *Epilegomena*, Praha: OIKOYMENH, 2000, s. 14.

¹⁹ HOLOTA, Benedikt. Řeč pro bratra Bonaventuru. *Poutník* 6, 2002, s. 8-9.

²⁰ BOUŠE, Zdeněk Bonaventura. *Epilegomena*, Praha: OIKOYMENH, 2000, s. 111.

²¹ RŮCKL, Jan. ŠTICA, Petr. (eds.) *Bonaventura Bouše. Odkaz a vzpomínky*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 196.

²² RŮCKL, Jan. ŠTICA, Petr. (eds.) *Bonaventura Bouše. Odkaz a vzpomínky*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 119.

Ekumenická otevřenost byla výrazným rysem doby krátce po koncilu. Mnozí se k ní propracovali v kriminálech 50. let, kde spolu byli zavřeni křesťané – laici i duchovní – různých denominací. Za všechny ekumenické kontakty záběhlické obce jmenujme dlouholeté Boušeho přátelství s evangelickým biblistou a profesorem ETF Janem Hellerem. V duchu výše zmíněného kritéria pravdivosti, odůvodňoval Bouše také vzájemné eucharistickou pohostinnost: „Snad není předbíráním, když (...) se katolík rozhodne stolovat při večeři Páně s křesťany nekatolíky (...), jakmile je nucen podle svého svědomí uznat autenticitu jejich křesťanství. Její uznání se nemůže dít pouze nějakými laskavými slovy (...) jedině společné stolování při večeři Páně je autentickým projevem víry, že patříme jednomu Pánu.“²³ Písemnou vzpomínkou na liturgický život záběhlické obce je samizdat *Pokus o katolickou liturgiku*, vydaný posmrtně pod názvem Malá katolická liturgika.²⁴

Teologie

Na závěr tohoto stručného a nutně zkratkovitého představení Boušeho osobnosti si všimněme dvou klíčových textů, které nám naznačí jeho základní teologická východiska. První úryvek je z r. 1978 ze stati Paradox křesťanství²⁵ a vychází z 1. kapitoly Prvního listu Korintským:

„Základ křesťanství je neslýchaný paradox, který záleží v nepřekonatelném rozporu mezi moudrostí lidskou a bláznovstvím božím: mezi tím, co člověk může, a tím, k čemu je vyzván. Neboť člověk je determinován vším možným (...) a jako takový je vyzván k něčemu, co ho naprosto přesahuje (...) Jestliže člověk tuto výzvu uposlechne, musí ztroskotat, jako ztroskotal Ježíš, nebo selhat, jako selhali učedníci. Ale toto ztroskotání je pro křesťana jediným Slovem božím. Věří, že budoucnost se neotvírá tam, kde je zajištěnost bohatstvím, mocí nebo moudrostí; budoucnost se otvírá v tomhle riziku, v ztroskotáních a dokonce v selháních, jsou-li vyznávána ve světle pravdy. Neboť podle Ježíše budoucnost nemají bohatí, ale chudí (...) budoucnost nemají ti, kdo jsou spravedliví poslouchající Zákon, ale ti, kdo jsou hříšní, protože nestačí výzvě, kterou uslyšeli. (...) Bůh se nemůže jinak prosadit (...) než v bláznovství a bezmoci; právě tyto vlastnosti jsou v křesťanství božími atributy, zjevenými na Ježíši Kristu ukřižovaném, „člověku, který vydal sebe sama“ (1 Tim 2,5-6).“

Znovu zde můžeme rozeznat ozvěnu výše zmíněné proměny, kterou Bouše sám prošel. Na straně jedné křesťanství chápané a praktikované jako snaha o zajištěnost, na straně druhé jako vydanost v duchu životních postojů Ježíšových.

Druhý úryvek je ze stati Naděje katolictví v zemích českých²⁶, kterou publikoval v r. 1971: „Pokud církev není v pravdě, tj. v Kristu, není v životě, ale ve smrti. A tam, kde odumírá, protože přestává žít opravdu životem, kterým je Kristus, pravda a život, není tato její smrt neštěstím pro nikoho, jen pro ni samu. Neboť církev není ve světě pro sebe, ale pro svět, tak jako Kristus. Vzdaluje-li se církev Duchu Kristovu, ztrácí pro svět smysl (...) Je tedy lépe, když odumře a zanikne. Tuto skutečnost možno konstatovat klidně, i když s osobní lítostí a smutkem, protože Kristus zůstane ve světě vždycky, přes zánik té nebo oné místní církve.“ Tato stať vzbudila v katolické církvi prudkou polemiku a Bouše za ní byl biskupem Josefem Hlouchem vyloučen z Teologické komise.²⁷ Hovoří zde o české katolické církvi jako o církvi

²³ BOUŠE, Zdeněk Bonaventura. *Epilegomena*. Praha: OIKOYMENH, 2000, s. 21.

²⁴ BOUŠE, Zdeněk Bonaventura. *Malá katolická liturgika. Tradice, kritika, budoucnost*. Praha: Vyšehrad, 2004.

²⁵ BOUŠE, Zdeněk Bonaventura. Paradox křesťanství. Původní strojopis z r. 1978 publikován: *Teologický sborník* 1, 1999, s. 3-6, a: TÝŽ, *Epilegomena*. s. 137-142, kde je oproti oběma předchozím vydáním podstatně rozšířena poznámka č. 2.

²⁶ BOUŠE, Zdeněk Bonaventura. Naděje katolictví v zemích českých. *Duchovní pastýř. Měsíčník katolického duchovenstva* 1, 1971. Text později publikován: TÝŽ, *Epilegomena*, s. 9-15.

²⁷ K této tzv. „Kauze BB“ podrobně: NOVOTNÝ, Vojtěch. „Běda církvi“ *Bonaventura Bouše burcuje*. Praha: Karolinum, 2012, s. 110-135.

umírající, přičemž příčinu jejího umírání nevidí ve stálém a opět silícím útlaku komunistickou státní mocí, ale snaží se uvnitř církve odkrýt to, co oslabuje věrohodnost jejího svědectví. Největší nedostatek vidí v tom, že církev nehodlá přizpůsobit své chování včetně liturgického tak, aby pravdivě vyjadřovalo její diasporní situaci a neméně pravdivě vypovídalo o jejím vtěleném Pánu, který žil pro svět nikoli pro sebe.

Základní literatura

Boušeho teologické dílo nespočívá v mnoha svazcích odborné literatury. Jeho texty byly, jak sám poznamenal, „namnoze jen okamžitou literárně nenáročnou reakcí na aktuální situaci“.²⁸ Znovu ale připomeňme a zdůrazněme jeho práci na překladech liturgických knih, které dodnes katolická církev v ČR užívá (Český misál a jednotlivé knihy rituálu).

Řadu jeho odborných textů najdeme v časopisu *Via*, jehož byl redaktorem. Časopis vycházel v letech 1968–1970 a celý je v digitální podobě dostupný na <http://www.depositum.cz/>.

Své klíčové texty vydal Bouše r. 2000 v nakladatelství OIKOYMENH pod názvem *Epilegomena*.

Pěcí přátel a spolupracovníků Jaroslava Vrbenského a Václava Konzala vyšla r. 2004 v nakladatelství Vyšehrad pod názvem *Malá katolická liturgika. Tradice – kritika - budoucnost* jeho klíčová liturgická práce, vydaná původně v 80. letech jako samizdat pod názvem *Pokus o katolickou liturgiku*.

²⁸ BOUŠE, Zdeněk Bonaventura. *Epilegomena*. Praha: OIKOYMENH, 2000, s. 7.